

BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARI UCHUN SAMARALI LEKSIK-GRAMMATIK MASHQLARNI ISHLAB CHIQISH MEZONLARI

Toshmuxamedova Sarvinoz Ilhom qizi,

SamDCHTI magistratura 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak chet tili o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda leksik-grammatik mashqlarning ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, samarali mashqlarni ishlab chiqish mezonlari didaktik, psixolingvistik va kommunikativ yondashuvlar asosida asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari mashqlarni tuzishda kommunikativlik, tizimlilik, funksionallik, integrativlik va individuallashtirish mezonlari ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Leksik mashqlar, grammatik mashqlar, kommunikativ kompetensiya, kasbiy kompetensiya, chet tilini o'qitish metodikasi, didaktik prinsiplar, interfaol metodlar

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini o'qitish jarayoni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilmoqda. Bu esa bo'lajak chet tili o'qituvchilaridan tilni o'rgatishning samarali metod va vositalarini chuqur egallashni talab etadi. Ayniqsa, leksik va grammatik materiallarni o'zlashtirishda qo'llaniladigan mashqlar tizimi o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Ilmiy manbalarda (Harmer, 2007; Scrivener, 2011) ta'kidlanishicha, til o'rganish jarayonida mashqlar faqat bilimni mustahkamlash vositasi emas, balki nutqiy faoliyatni rivojlantiruvchi asosiy mexanizmdir. Shu bois, mashqlarni ishlab chiqishda aniq ilmiy-mezonlarga tayanish zarur.

Asosiy qism**1. Leksik-grammatik mashqlarning nazariy asoslari**

Leksik va grammatik materiallarni integratsiyalashgan holda o'rgatish g'oyasi kommunikativ yondashuv doirasida keng rivojlangan. N. Chomsky (1965) til

kompetensiyasi tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan bo'lsa, D. Hymes (1972) uni kommunikativ kompetensiya darajasigacha kengaytirgan.

Kommunikativ kompetensiya quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

- * lingvistik kompetensiya;
- * sotsiolingvistik kompetensiya;
- * diskursiv kompetensiya;
- * strategik kompetensiya

Leksik-grammatik mashqlar aynan shu kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

2. Samarali mashqlarni ishlab chiqish mezonlari

a) Kommunikativlik mezoni

Mashqlar real hayotiy vaziyatlarga asoslangan bo'lishi kerak. Bu yondashuv tilni tabiiy muhitda qo'llash ko'nikmasini shakllantiradi. Littlewood (1981) fikriga ko'ra, kommunikativ mashqlar o'quvchini faol nutqiy faoliyatga jalb etadi.

b) Tizimlilik va izchillik mezoni

Mashqlar bosqichma-bosqich, oddiydan murakkabga qarab tuzilishi zarur. Bu tamoyil Vygotsky (1978) ning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasiga asoslanadi.

c) Funksionallik mezoni

Har bir mashq aniq nutqiy vazifani bajarishga qaratilgan bo'lishi lozim. Ellis (2003) ta'kidlaganidek, til o'rganishda shakl va mazmun uyg'unligi muhimdir.

d) Integrativlik mezoni

Leksik va grammatik birliklar alohida emas, balki o'zaro bog'liq holda o'rgatilishi kerak. Bu yondashuv o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini kompleks rivojlantiradi.

3. Leksik-grammatik mashqlar turlari va ularning qo'llanilishi

Metodik adabiyotlarda quyidagi mashq turlari ajratiladi:

- * Reproduktiv mashqlar – bilimlarni takrorlash va mustahkamlashga qaratilgan
- * Transformatsion mashqlar – grammatik strukturalarni o'zgartirish

* Konstruktiv mashqlar – mustaqil gap tuzish

* Kommunikativ mashqlar – real nutqiy vaziyatlarda qo‘llash

Harmer (2007) fikriga ko‘ra, aynan kommunikativ mashqlar til o‘rganishda eng yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi.

4. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar

Hozirgi kunda quyidagi yondashuvlar muhim hisoblanadi:

* Kompetensiyaviy yondashuv – bilimdan ko‘ra ko‘nikma va malakaga urg‘u beriladi

* Kommunikativ yondashuv – tilni muloqot vositasi sifatida o‘rgatish

* Konstruktivistik yondashuv – o‘quvchining faol ishtirokiga asoslanadi

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish (multimedia, onlayn platformalar) mashqlar samaradorligini oshiradi.

5. Leksik-grammatik mashqlarni loyihalashda metodik bosqichlar va baholash mezonlari

Bo‘lajak chet tili o‘qituvchilari uchun samarali leksik-grammatik mashqlarni ishlab chiqish nafaqat nazariy bilimlarga, balki puxta metodik rejalashtirishga ham tayanadi. Mashqlarni yaratish jarayoni ma‘lum bosqichlar asosida amalga oshirilganda, ularning samaradorligi sezilarli darajada ortadi.

a) Mashqlarni loyihalash bosqichlari

Leksik-grammatik mashqlarni ishlab chiqishda quyidagi metodik ketma-ketlikni hisobga olish maqsadga muvofiq:

* Diagnostika bosqichi – o‘quvchilarning mavjud bilim darajasini aniqlash. Bu bosqichda o‘quvchilarning leksik zahirasi va grammatik ko‘nikmalari tahlil qilinadi.

* Maqsadni belgilash bosqichi – o‘qitiladigan til materiallari va rivojlantiriladigan ko‘nikmalar aniqlanadi.

* Mazmuni tanlash bosqichi – o‘quv materiallari kommunikativ ehtiyojlarga mos ravishda tanlanadi.

* Mashq turini aniqlash bosqichi – reproduktiv, transformatsion yoki kommunikativ mashqlar tanlanadi.

* Natijani baholash bosqichi – mashqlar samaradorligi monitoring qilinadi.

Mazkur bosqichlar izchil amalga oshirilganda, mashqlar tizimi ilmiy asoslangan va metodik jihatdan puxta bo‘ladi.

b) Mashqlar samaradorligini baholash mezonlari

Leksik-grammatik mashqlarning samaradorligini aniqlash uchun quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

- * Natijaviylik – o‘quvchilar tomonidan til birliklarining to‘g‘ri va erkin qo‘llanish darajasi;
- * Barqarorlik – o‘zlashtirilgan bilimlarning uzoq muddat saqlanishi;
- * Moslashuvchanlik – o‘rganilgan materialni turli vaziyatlarda qo‘llay olish;
- * Motivatsion ta‘sir – mashqlarning o‘quvchilarda qiziqish uyg‘otish darajasi;
- * Faollik darajasi – o‘quvchilarning dars jarayonidagi ishtiroki.

Ellis (2003) ta‘kidlaganidek, samarali mashqlar nafaqat til bilimini oshiradi, balki o‘quvchining mustaqil fikrlashini ham rivojlantiradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, leksik-grammatik mashqlarni ishlab chiqishda ilmiy asoslangan mezonlarga tayanish zarur. Ayniqsa:

- * kommunikativlik;
- * tizimlilik;
- * funksionallik;
- * integrativlik;
- * individuallashtirish

mezoni asosiy o‘rin tutadi.

Mazkur mezonlar asosida ishlab chiqilgan mashqlar tizimi bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimiga oid me‘yoriy hujjatlar.
2. Jalolov, J. (2012). Chet til o‘qitish metodikasi. Toshkent.

3. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Longman.
4. Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching*. Macmillan.
5. Ellis, R. (2003). *Task-based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
6. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching*. Cambridge University Press.
7. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society*. Harvard University Press.
8. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press.
9. Hymes, D. (1972). *On Communicative Competence*.